

УДК 340.12

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.06.160>

МОРАЛЬНО-ЕТИЧНІ АСПЕКТИ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ СУДДІ

Романова А.С.,

*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри теорії права та конституціоналізму
Інституту права, психології та інноваційної освіти
Національного університету «Львівська політехніка»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2858-3052>*

Романова А.С. Морально-етичні аспекти у професійній діяльності судді.

Стаття присвячена осмисленню морально-етичних аспектів у професійній діяльності судді, що формуються на основі принципів добросовісності, неупередженості, добросовісного виконання професійних обов'язків і є тими стандартами, на основі яких формується довіра суспільства до судової влади і впевненість у належному захисті прав та свобод людини і громадянина.

Наголошено, що на дотримання суддею морально-етичних норм у суддівстві та повсякденному особистому житті є запорукою формування авторитету судочинства, довіри громадян до судової влади, а також, віри у справедливий суд, що є важливою складовою у процесі становлення і розвитку правової держави та демократичного суспільства.

Зазначено, що Україна продовжує реалізувати, започатковані до повномасштабного вторгнення росії, реформи системи судочинства, акцентуючи увагу на принципах поваги до людської гідності, добросовісності, неупередженості, чесності, честі, гідності та професіоналізму судді. Також, такий підхід сприятиме повному і усесторонньому виконанню Україною вимог щодо євроінтеграційних процесів.

Акцентовано увагу на важливості дотримання ряду нормативно-правових актів: Бангалорські принципи поведінки суддів, Модельний кодекс професійної поведінки, Кодекс суддівської етики, які підтверджують, що сфера дії морально-етичних норм охоплює суспільно-правовий простір, конкретизуючись через основні норми і принципи у різних аспектах правозастосовної і правоохоронної діяльності.

Зазначено, що здійснюючи правосуддя від імені України, суддя найперше повинен усвідомлювати, що ним порушення морально-етичних норм негативно впливає не лише на його авторитет як судді, а й формує негативне сприйняття судової влади в державі, а отже, породжує сумніви у тому наскільки держава відповідає міжнародним вимогам до здійснення правосуддя, наскільки вона є правовою тощо.

Наголошено, що забезпечення права кожної особи на судовий захист на основі утвердження принципу верховенства права, а також, здійснення правосуддя від імені держави України на підставі Конституції та законів України встановлюють високі вимоги до моральних якостей судді.

Ключові слова: добросовісність, судова влада, неупередженість, незалежність, норми моралі, етичні норми.

Romanova A.S. Moral and ethical aspects in the professional activity of a judge.

The article is devoted to the understanding of moral and ethical aspects in the professional activity of a judge, which are formed on the basis of the principles of integrity, impartiality, conscientious performance of professional duties and are the standards that form the basis of public trust in the judiciary and confidence in the proper protection of human rights and freedoms and a citizen.

It is emphasized that the judge's observance of moral and ethical standards in judging and everyday personal life is a guarantee of the formation of the authority of the judiciary, the trust of citizens in the judiciary, as well as faith in a fair court, which is an important component in the process of the establishment and development of a rule of law and a democratic society.

It is noted that Ukraine continues to implement reforms of the judicial system, initiated before the full-scale invasion of Russia, focusing on the principles of respect for human dignity, integrity, impartiality, honesty, honor, dignity and professionalism of judges. Also, this approach will contribute to Ukraine's full and comprehensive fulfillment of the requirements for European integration processes.

Attention is focused on the importance of compliance with a number of normative legal acts: the Bangalore principles of the conduct of judges, the Model Code of Professional Conduct, the Code of Judicial Ethics, which confirm that the scope of moral and ethical norms covers the social and legal space, being specified through basic norms

and principles in various aspects law enforcement and law enforcement activities.

It is noted that when administering justice on behalf of Ukraine, the judge must first of all be aware that his violation of moral and ethical norms negatively affects not only his authority as a judge, but also forms a negative perception of the judiciary in the state, and therefore, raises doubts about the extent to which the state meets international requirements for the administration of justice, as far as it is legal, etc.

It is emphasized that ensuring the right of every person to judicial protection based on the establishment of the principle of the rule of law, as well as the administration of justice on behalf of the state of Ukraine on the basis of the Constitution and laws of Ukraine set high requirements for the moral qualities of a judge.

Key words: integrity, judiciary, impartiality, independence, moral norms, ethical norms.

Постановка проблеми. Реформи в судовій системі, розпочаті до повномасштабного вторгнення росії в Україну, показали важливість морально-етичної складової суддівства.

Добросесність, неупередженість, добросовісне виконання професійних обов'язків є тими стандартами, на основі яких формується довіра суспільства до судової влади і впевненість у належному захисті прав та свобод людини і громадянина.

На жаль, сьогодні трапляються випадки порушення морально-етичних норм у процесі здійснення правосуддя, тому важливо акцентувати увагу на питаннях моральних аспектів функціонування судової системи, а також, на особливостях суддівської етики.

Стан опрацювання цієї проблематики. Для всебічного аналізу і осмислення вказаної проблематики доцільно опиратися на теоретико-методологічний потенціал праць вітчизняних і зарубіжних учених-юристів, а також, праці науковців сучасності, що теж приділяли значну увагу етичним вимогам правничої професії та проблемам моральних аспектів суддівства. Можемо відмітити праці таких науковців та практиків: Я. Берназюка, В. Бліхара, І. Дзюби, А. Жуковського, М. Железняка, В. Ухача та інших.

Зазначені питання врегульовує відповідна нормативно-правова база, а саме: Закон України «Про судоустрій і статус суддів», Бангалорські принципи поведінки суддів, Кодекс суддівської етики та інші.

В межах доктринального осмислення морально-етичних норм у правозастосовній, та правореалізаційній діяльності зазначені наукові концепції та нормативно-правові акти повинні сприяти формуванню принципово нового підходу до розуміння морально-етичного чинника у

професійній діяльності судді на основі принципів гуманізму, добросесності, поваги до права і закону та людиноцентризму.

Метою статті є поглиблення дослідження морально-етичних аспектів у професійній діяльності судді.

Виклад основного матеріалу. В законодавстві України зазначається, що суддя – це громадянин України, що згідно Конституції України та Закону України «Про судоустрій і статус суддів» призначений суддею, займає штатну посаду в одному з судів України та здійснює правосуддя на професійній основі [1].

Важливо розуміти, що на суддю покладається ще й вагома моральна відповідальність перед громадянами і перед самим собою, що підтверджується функцією суду, яка відповідно до законодавства України полягає в тому, що «суд здійснює правосуддя на засадах верховенства права, забезпечує кожному право на справедливий суд та повагу до інших прав і свобод, гарантованих Конституцією і законами України, а також міжнародними договорами...».

Важливість морально-етичного аспекту у такій діяльності можна прослідкувати, розглянувши текст присяги судді, в якому зазначається, що суддя присягає здійснювати правосуддя на основі визначених принципів, а також, «дотримуватися етичних принципів і правил поведінки судді, не вчиняти дій, що порочать звання судді або підривають авторитет правосуддя» [1].

Особливості дотримання етики суддями регулюються низкою нормативно-правових актів, зокрема: Кодекс суддівської етики (затверджений на XI черговому з'їзді суддів України 22.02.2013), Загальна (універсальна) хартія судді (схвалена 17 листопада 1999 року Центральною Радою Міжнародної Асоціації Суддів у Тайбей (Тайвань)), Висновок № 3 (2002) КРЕС «Про принципи та правила, які регулюють професійну поведінку суддів, зокрема, питання етики, несумісної поведінки та неупередженості», Бангалорські принципи поведінки суддів (схвалені Резолюцією Економічної та соціальної ради ООН у 2006 році), Модельний кодекс професійної поведінки (Канада; Model Code of Professional Conduct; the Federation of Law Societies of Canada), Коментар до Кодексу суддівської етики (рішення Ради суддів України від 04 лютого 2016 року № 1).

Актуальність зазначеного аспекту суддівства підтверджується на національному і міжнародному рівні та визнається одним із принципів належного правосуддя.

Дотримання суддею морально-етичних вимог є одним із чинників, що сприяють підвищенню довіри суспільства до правосуддя, серед яких визначають: – доступ до суду; – єдність практики; – розумні строки вирішення спору; – ви-

конуваність (обов'язковість) судового рішення; – гласність (відкритість) судового процесу; – застосування судами принципу верховенства права та – етика поведінки судді (авторитет правосуддя) [2].

Зазначимо, що принцип дотримання і підвищення авторитету правосуддя став основою для обговорення на семінарі для суддів місцевих загальних судів, що проводився Національною школою суддів України у м. Львові 20 травня 2024 року. Загальна тематика заходу звучала «Етичні дилеми при здійсненні правосуддя».

На цьому заході розглядався проект оновленого Кодексу суддівської етики з відповідними змінами і доповненнями, а також, а також особливості дисциплінарної відповідальності за порушення норм суддівської етики.

Важливо розуміти, що мораль і етика не є «розмитим», неозначеним, і не визначеним за конкретними критеріями явищем, значущість якого радянська ідеологія намагалася нівелювати та надати ідеологічного змісту.

У довідково-енциклопедичній літературі мораль трактується як духовно-культурний механізм регуляції поведінки особистості та соціальних груп на основі узагальнених уявлень про цінності, норми, поведінку індивідів, а також, їх взаємовідносини в межах соціальних утворень [3].

Об'єктом дослідження етики як філософської науки є мораль, а також сформована система цінностей і норм, що притаманні і домінують у певному суспільстві, професійній групі тощо [4].

Науковці акцентують увагу на юридично-правовій етиці як одній із галузей професійної етики, зазначаючи, що вона є частиною етичного вчення, що вивчає професійну мораль юриста і поєднує професійно-моральну свідомість, практику та функціонує як у професійній діяльності, так і у позаслужбовій поведінці юристів [5, с. 37]

В.З. Ухач зазначає, що юридична етика є прикладною соціально-філософською наукою, яка вивчає походження, сутність, соціальні функції, специфіку морально-професійних вимог до діяльності юриста, моральний зміст принципів і норм матеріального і процесуального права і процесуальних дій [6, с. 28].

Як бачимо, «сфера дії» морально-етичних норм охоплює суспільно-правовий простір, конкретизуючись через основні норми і принципи у різних сферах правозастосовної і правоохоронної діяльності.

З огляду на те, що чинний Кодекс суддівської етики сформований на основі міжнародних норм і рекомендацій, вважаємо за потрібне акцентувати увагу на Бангалорських принципах поведінки суддів, схвалених резолюцією 2006/23 Економічної і Соціальної Ради ООН від 27 липня 2006 року.

Метою зазначених принципів є визначення і встановлення стандартів етичної поведінки суддів, адже компетентність, добросовісність, неупередженість і незалежність судочинства має вагомий значення для підтримки правопорядку та збереження авторитету судової влади.

Бангалорські принципи є певною інструкцією для суддів, а також, основним принципами регламентації їх поведінки для сприяння кращому розумінню та підтриманню здійснення правосуддя з боку представників виконавчої та законодавчої влади, адвокатів та суспільства загалом.

Зазначені принципи передбачають, що судді у своїй поведінці підзвітні відповідним органам, завданням яких є підтримання стандартів суддівства. Важливо щоб діяльність уповноважених органів була об'єктивною та незалежною і сприяла укріпленню усвідомлення вагомості морально-етичних стандартів у судочинстві [7]

У Законі України «Про судоустрій і статус суддів» теж чітко вказується на обов'язок судді дотримуватися правил суддівської етики та виявляти високі стандарти поведінки як у професійній діяльності, так і поза її межами для підтримання авторитету правосуддя, укріплення у населення довіри до суду, сприйняття судді як непідкупного і добросовісного. Такий підхід сприятиме виявленню свідомої поваги до усіх учасників судового процесу [1].

Зауважимо, що особливого значення надається принципу добросовісності в контексті морально-етичних вимог до суддівства.

Термін добросовісність має досить широке трактування (релігійне, побутове, наукове, освітньо-навчальне тощо).

У довідкових джерелах зазначається, що добросовісність є важливою і необхідною складовою в професійній діяльності державного службовця та визначає межі, особливості його поведінки. Критеріями на яких ґрунтується добросовісність є доброзичливість, чесність, гідний спосіб життя, належне виконання професійних обов'язків [8].

Щодо суддівства, то у Постанові Великої Палати Верховного Суду від 29 вересня 2022 року зазначається, що добросовісність є необхідною морально-етичною складовою діяльності судді, яка, серед іншого, визначає межу і спосіб його поведінки, що базується на принципах доброго ставлення до сторін у справах та чесності у способі власного життя, виконанні своїх обов'язків та здійсненні правосуддя [9].

Широкий зміст терміну «добросовісність» дозволяє охопити всі аспекти суддівства, що, безперечно, є позитивним явищем, адже ми не можемо ствердно говорити про добросовісність судді, якщо цього принципу він не буде дотримуватися у повсякденному житті поза виконанням професійних обов'язків, або ж навпаки. Неможна бути наполовину чесним, справедливим,

сумлінним. Такі подвійні стандарти якраз і проявом порушення морально-етичних норм.

У Постанові Великої Палати Верховного Суду від 29 вересня 2022 року у справі № 9901/230/19 (п.п. 76–79) акцентується на надзвичайній важливості критерію доброчесності в контексті того, яку роль відіграє судова влада у становленні правової держави, адже саме доброчесність визнається ключовою категорією у формуванні морально-етичного образу суддів та є запорукою формування довіри народу до суддів та судової влади в цілому.

У вказаній Постанові доброчесність трактується як «необхідна морально-етична складова діяльності судді, яка, серед іншого, визначає межу і спосіб його поведінки, що базується на принципах доброго ставлення до сторін у справах та чесності у способі власного життя, виконанні своїх обов'язків та здійсненні правосуддя» [9].

Також наголошується на важливості недопущення кандидатом на посаду судді недоброчесної і неетичної поведінки тому, що авторитет та довіра до судової влади не є абстрактними категоріями, а залежить від фізичних осіб – суддів.

Важливою є конкретизація положення про те як саме вимірюється доброчесність судді, де зазначено, що легітимність такої мети вимірювання доброчесності полягає у здобутті доказів умисного порушення норм суддівської етики чи свідомого нехтування стандартами поведінки, які забезпечують суспільну довіру до суду, а також допущення поведінки, що порочить звання судді або підриває авторитет правосуддя [9].

На високих моральних якостях судді наголошується у Преамбулі Кодексу суддівської етики, де зазначено, що саме забезпечення права кожної особи на судовий захист на основі утвердження принципу верховенства права, а також, здійснення правосуддя від імені держави України на підставі Конституції та законів України встановлюють високі вимоги до моральних якостей судді.

При цьому зазначається, що обов'язком судді є повага до незалежності і неупередженості суду загалом та кожного судді. Тому суддя не повинен допускати у своїй поведінці дій чи вчинків, що становлять загрозу суддівській незалежності, безсторонності та рівності [10].

Здійснюючи правосуддя від імені України, суддя найперше повинен усвідомлювати, що ним порушення морально-етичних норм негативно впливає не лише на його авторитет як судді, а й формує негативне сприйняття судової влади в державі, а отже, породжує сумніви у тому наскільки держава відповідає міжнародним вимогам до здійснення правосуддя, наскільки вона є правовою тощо.

Висновки. Отже, ми дійшли висновку, що дотримання суддею морально-етичних норм у суддівстві та повсякденному особистому житті є запорукою формування авторитету судочинства, довіри громадян до судової влади, а також, віри у справедливий суд, що є важливою складовою у процесі становлення і розвитку правової держави та демократичного суспільства.

Україна продовжує реалізувати, започатковані до повномасштабного вторгнення росії, реформи системи судочинства, акцентуючи увагу на принципах поваги до людської гідності, доброчесності, неупередженості, чесності, честі, гідності та професіоналізму судді. Також, такий підхід сприятиме повному і усесторонньому виконанню Україною вимог щодо євроінтеграційних процесів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про судоустрій і статус суддів. *Закон України* Відомості Верховної Ради (ВВР), 2016, № 31, ст. 545. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>.
2. Берназюк Я.О. Етика поведінки судді та працівника апарату суду: національні та міжнародні стандарти. *Національна школа суддів України*. 2024. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2024_prezent/ethics_of_judge_bernaziuk.pdf
3. Мораль. Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс]. Редкол. : І.М. Дзюба, А.І. Жуковський, М.Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2019. URL: <https://esu.com.ua/article-69220>.
4. Етика. Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс]. Редкол. : І.М. Дзюба, А.І. Жуковський, М.Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2009. URL: <https://esu.com.ua/article-18041>.
5. Професійна етика юриста : навчально-методичний посібник (у схемах). За наук. ред. проф. В.С. Бліхара. Львів: ПП «Арал», 2018. 108 с.
6. Ухач В.З. Юридична деонтологія і професійна етика: Навчальний посібник. Тернопіль: Вектор, 2015. 335 с.
7. Бангалорські принципи поведінки суддів Схвалено резолюцією 2006/23 Економічної і Соціальної Ради ООН від 27 липня 2006 року. URL: <https://court.gov.ua/userfiles/02.pdf>.
8. Доброчесність. *Вільна енциклопедія Вікіпедія*. 2023. URL: <https://uk.wikipedia>.

org/wiki/%D0%94%D0%BE%D0%B1%D1%80%D0%BE%D1%87%D0%B5%D1%81%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C.

9. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 29 вересня 2022 року у справі № 9901/230/19 (п.п. 76–79). URL:

[http://iplex.com.ua/doc.php?regnum=107533714&red=100003678058e51fc0315a94a81fcc6d50ebde&d=.](http://iplex.com.ua/doc.php?regnum=107533714&red=100003678058e51fc0315a94a81fcc6d50ebde&d=)

10. Кодекс суддівської етики. Затверджено на XI черговому з'їзді суддів України 22.02.2013. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001415-13#Text>.